Gilde en Kerk

Een beschrijving van kerkelijke gildegebruiken

Commissio Mixta Kerk – Gildewezen
10 oktober 2026

Ten geleide

Gilden en parochies zijn door de eeuwen steeds nauw met elkaar verbonden. Die verbondenheid wordt door iedere gildebroeder en gildezuster bezegeld met de Eed van Trouw aan God, Koning en Vaderland.

De voormalige bisschop van ’s-Hertogenbosch, Monseigneur Hurkmans, constateerde dat het schuurt in de relatie tussen gildewezen en kerk. Hij nam samen met het bestuur van de Noord-Brabantse Federatie van Schuttersgilden het initiatief om de bestaande situatie onder ogen te zien. Daartoe werd een Commissio Mixta Kerk – Gildewezen ingesteld bestaande uit een vertegenwoordiging van de Noord-Brabantse Federatie van Schuttersgilden en een vertegenwoordiging van het bisdom van ’s-Hertogenbosch. Deze Commissio Mixta kreeg primair de opdracht om de bestaande relatie tussen het gildewezen en de kerk te doordenken en aanbevelingen te doen voor een betere onderlinge relatie.

Deze beschrijving is één van de uitwerkingen hiervan, waarin begrip voor én kennis van elkaars situaties belangrijk zijn. Met deze beschrijving is getracht om de algemene lijn van de kerkelijke gildegebruiken overzichtelijk te presenteren en toe te lichten. Zo kunnen ze een diepere betekenis krijgen bij de gildebroeders en gildezusters die voor de uitvoering zorgdragen, maar ook bij de pastores die deelgenoot zijn van deze gebruiken tijdens gildebijeenkomsten.

Dit document heeft niet de intentie om compleet te zijn. Aanvullingen van de gilden blijven dan ook van harte welkom! Een compleet document presenteren kan ook niet omdat elk gilde eigen tradities heeft. Dat mag ook en dat moet ook zo blijven. Dit siert en kleurt het gilde en verstevigt de aloude band met de kerk. Belangrijk daarbij is het dat gilde en kerk met elkaar blijven communiceren. Niet alleen nu, maar ook in de toekomst! De leden van de Commissio Mixta Kerk – Gildewezen spreken de hoop uit dat deze beschrijving van kerkelijke gildegebruiken hieraan een bijdrage mag leveren.

’s-Hertogenbosch, 10 oktober 2026

Inhoudsopgave

	Ten geleide	3
1.	Gilden - geschiedenis	6
2.	Gilden in een katholieke traditie	10
3.	Vieringen met gilde-eer - Varianten van vieringen - Gebruiken bij gildevieringen	11
4.	De gildeheiligen - Kalender van gildeheiligen	15
5.	De Eed van Trouw - Het betreden van het vaandel: een zeldzame gebeurtenis	18
6.	Het wel of niet dragen van een hoofddeksel	21
7.	Begraven met gilde-eer - Dragen van onderscheidingen en persoonlijk gildezilver	22
8.	Andere religieuze uitingen van het gilde - De Christelijke Groet - De gildemaaltijd - Het passeren van een kerkgebouw - Het koningschieten - De inzegening van nieuwe uniformen en gilde-attributen - Devotieplekken	24
9.	Liturgie	26
	Geraadpleegde bronnen	27

1. Gilden - geschiedenis

Wie Noord-Brabant bezoekt, komt er vroeg of laat mee in aanraking, op een zonnige zomerdag of bij een officiële gelegenheid waar iemand iets te vieren heeft. Plotseling is het daar: tromgeroffel. En vanuit de verte verschijnen dan vanzelf de veroorzakers. Een schuttersgilde: een groep mannen en vrouwen, in zwierige uniformen of kostuums. Met trommen, een vaandel, vendels, kruisbogen of geweren. Met soms iemand die een patroonheilige uitbeeldt. Het geheel wordt wellicht voorafgegaan door een ruiter fier te paard: de standaardruiter die de weg baant voor het gilde.

Ruim tweehonderd schuttersgilden telt Noord-Brabant. Schuttersgilden zijn uiteenlopend samengesteld. Er zijn grote en kleine gilden, met veel of weinig muziek, met veel of weinig jeugd; geen enkel gilde is hetzelfde. Ieder gilde heeft zijn eigen tradities, zijn eigen gebruiken, eigen benamingen voor functionarissen. Een grote verscheidenheid, maar toch is er die eenheid, in het streven naar het bewaren van de oude tradities en de waarden waarvoor die staan. Een eenheid die zich uit in een gezamenlijke geschiedenis, want geschiedenis hebben alle schuttersgilden.

Soorten van gilden

Met de term ‘gilde’ wordt een organisatievorm aangeduid die in West-Europa in de Middeleeuwen ontstond en uiteenlopende doelen kon dienen.

- Rondtrekkende handelaren waren de eersten, die zich verenigden in gilden, om hun veiligheid te verzekeren en om de concurrentie in goede banen te leiden.
- De ambachtslieden in de steden deden dat ook, om hun belangen veilig te stellen, waardoor zij vaak een aanzienlijke politieke macht kregen.
- Ook binnen de kerk ontstonden groeperingen, voor leken een soort alternatief voor de opkomende geestelijke kloosterorden en kapittels: de altaarbroederschappen. Ze werden gesticht uit bijzondere verering voor een bepaalde heilige.
- Tenslotte kwamen er vanaf de dertiende eeuw de eerste schuttersgilden. Dit waren groepen burgers die zich verenigden om hun gemeenschap te dienen en waar nodig gewapenderhand te verdedigen.

De scheidslijn tussen deze verschillende vormen van gilden is niet altijd duidelijk. De altaarbroederschappen, maar ook de andere, hadden duidelijk religieuze functies. Ook de schuttersgilden en ambachtsgilden stichtten altaren in de kerk ter ere van hun patroonheiligen. Anderzijds kregen vooral op het platteland veel altaarbroederschappen later het karakter van schuttersgilden.

De kooplieden- en ambachtsgilden zijn geheel verdwenen tijdens de Franse revolutie. Kerkelijke broederschappen zijn er nog nauwelijks, een mooie uitzondering op deze regel is de Onze Lieve Vrouwe Broederschap in ’s-Hertogenbosch. De schuttersgilden zijn echter op veel plaatsen blijven bestaan. Hun karakter als defensieve organisatie hebben ze verloren, maar ze zijn de wapens toch blijven hanteren als liefhebberij. Ook de idealen van dienstbaarheid aan kerkelijke en wereldlijke gemeenschap zijn gebleven, maar uiteraard aangepast aan de huidige tijd.

Oudste verenigingen

Schuttersgilden zijn de oudste verenigingen van Brabant. Slechts bij uitzondering is te zeggen hoe oud een gilde precies is. De ouderdom vaststellen kan vaak slechts bij benadering, bijvoorbeeld als er in de archieven gegevens te vinden zijn over de oprichting van een altaar, over de schenking van goederen of over conflicten. De directe oprichtingsstukken zijn heel zeldzaam. Zo’n stuk is de ‘kaart’ of het reglement van het gilde, uitgevaardigd door het bevoegde gezag. In het oude Brabant was dat meestal de hertog, de plaatselijke heer of het gilde van

de stad Leuven. De kaart bevat onder andere de bepalingen waaruit blijkt of het gilde een beschermende taak had voor de plaatselijke gemeenschap.

Band met kerk en samenleving

In de oudste kaarten komt ook de band met het geloof duidelijk tot uiting. De gildebroeders en gildezusters moesten op feestdagen gezamenlijk ter kerke gaan, de processies bijwonen en zilvergeld offeren. Naast de beschermende en religieuze functies waren er ook sociale taken, zoals de zorg voor behoeftigen en zieken en het zorgdragen voor begrafenissen. Maar ook als er wat te vieren was, waren de gilden present. Als een nieuwe heer ingehaald moest worden of een belangrijk persoon hun dorp of stad bezocht, traden ze aan. En de plaatselijke kermis stelde niet veel voor zonder het gilde.
Ook latere schuttersgilden pasten zich geheel aan het karakter van de oudere gilden aan. Nog tot het einde van de achttiende eeuw werden schuttersgilden opgericht. De doelstellingen waren ook in die tijd blijkbaar nog belangrijk genoeg.

Crisis

De gilden kenden een ongestoord bestaan tot in de Franse tijd, zo rond 1800. De economische crisis die de afscheiding van België veroorzaakte had ook een negatieve invloed op het gildeleven: veel gilden hielden op te bestaan. In sommige gevallen werden de kostbare attributen verkocht of ze gingen door verwaarlozing verloren. Maar het besef van de grote waarde van het culturele erfgoed bleef op veel plaatsen levend. Veel gilden bleven bestaan, zij het moeizaam en sluimerend. Pas in de tweede helft van de negentiende eeuw begon het gildewezen zich te herstellen, soms tegen de verdrukking van de overijverige katholieke geestelijkheid en economische crises in.

Opleving

In de twintiger en dertiger jaren van de vorige eeuw kwam de opleving, dankzij een algemene herwaardering van de eigen Brabantse identiteit en tradities. Talloze gilden die sluimerden of geheel ingeslapen waren werden weer tot leven gewekt door afstammelingen van de vroegere gildebroeders en anderen die oog hadden voor de waarden van de gilden. Na 1950 zette dit zich versterkt door en ook nu nog wordt bij tijd en wijle een slapend gilde heropgericht.

De belangstelling voor dit alles komt zeker ook van jongeren. De activiteiten als schieten met geweer of kruisboog, trommen en vendelen spelen hierin een grote rol. Ook wordt geprobeerd aan de oude idealen van dienstbaarheid aan elkaar en aan de samenleving nieuwe inhoud te geven. In die zin zijn de schuttersgilden in Noord-Brabant geen merkwaardige overblijfselen uit een voorbije tijd.

2. Gilden in een katholieke traditie

Hoewel er vanoudsher een nauwe band is tussen gilden en parochies kan in deze tijd niet zonder meer van elke Brabantse gildebroeder of gildezuster verwacht worden, dat hij/zij persoonlijk praktiserend katholiek is. In het algemeen is het ook vanuit historisch oogpunt onjuist te stellen dat gildewezen en katholiciteit identieke begrippen zijn. Toch gaat in de praktijk vrijwel ieder openbaar optreden van de gilden gepaard met een kerkelijke viering in een katholieke traditie.

Het is daarom zinvol dat alle gildebroeders en gildezusters weten wat de betekenis is van de meest gebruikte rituelen. Zo kan ieder respect hebben voor de geloofsovertuiging van een ander.

Veel gilden kennen een gildeheer of pasto(o)r die aan hun gilde is verbonden. Deze gildeheer gaat voor in vieringen, maar wordt ook uitgenodigd op de hoogtijdagen van het gilde. Het is ook belangrijk dat deze pastores op de hoogte zijn van de betekenis van de diverse gildegebruiken.

3. Vieringen met gilde-eer

De teerdag, het patroonsfeest, de kermisviering en het koningschieten zijn activiteiten die veelal beginnen met een viering in de kerk. Het is ook mogelijk dat deze activiteiten gecombineerd worden. Maar ook de ontmoetingen van gilden bij (kring)gildefeesten, congressen en andere gelegenheden vangen dikwijls aan met een viering.

Varianten van vieringen

Gilde- en schuttersvieringen zijn er in diverse varianten. Denk hierbij aan een eucharistieviering, een gebedsdienst, een oecumenische dienst en een inspiratiedienst.

Naast deze gildevieringen kunnen gilden ook deelnemen aan (Sacraments)processies in eigen dorp, bedevaarten, de Eerste Heilige Communieviering, Mariaviering, Koningsdag, Dodenherdenking, vieringen als Allerzielen, Sint Maarten of Sint Nicolaas of bij het inhalen van een nieuwe pastoor.

Locaties

Ook de locatie van de viering kan verschillend zijn. Waar in het verleden dergelijke vieringen alleen plaats vonden in de kerk, wordt er door gilden – in goed overleg met de pasto(o)r – tegenwoordig ook gekozen voor vieringen in de open lucht op een voor het gilde bijzondere plaats, in het eigen gilde-onderkomen. een gildekapel of in een feesttent. Wanneer voor een alternatieve locatie wordt gekozen, dient voorop te staan dat van deze locatie de rust van een kerkgebouw moet uitgaan en dat nevenactiviteiten in de directe omgeving geen effect hebben op de viering op zich.

Gebruiken bij gildevieringen

Voorbereiding viering

In de voorbereiding van een viering met het gilde worden afspraken gemaakt over de taken en mogelijkheden binnen de viering. Overleg tussen gilde en pastor is hierin belangrijk.

Intocht en uittocht

De pastores en eventuele assistenten (bv. acolieten en misdienaars) worden afgehaald bij de pastorie of sacristie door het gilde of zij voegen in achter de kerk. De stoet kan op verschillende manieren worden geformeerd:

- Het hele gilde gaat voorop, gevolgd door de liturgische stoet;
- Tamboers en bazuinblazers en vendeliers gaan voorop, gevolgd door achtereenvolgens de liturgische stoet, de gildeoverheid en de overige gildebroeders en gildezusters.

Bij een viering met gilde-eer betreden en verlaten de gilden door het middenpad, met slaande trommen, eventueel bazuingeschal en vliegende vendels, de kerk. De tamboers blijven voor het altaar staan, trommend tot het laatste gildelid heeft plaatsgenomen.

Plaats van het gilde in de kerk

De gildebroeders en gildezusters nemen vervolgens veelal plaats in de kerk, maar er zijn gilden die het gebruik kennen dat koning en zilverdragers en/of vendeliers zich positioneren op het priesterkoor en daarmee het Heilig Sacrament flankeren. Het hoofdvaandel kan ook in de buurt van het liturgisch centrum worden geplaatst.

Hoeden op of af

Er zijn gilden waarbij het gebruik is dat de leden de hoed tijdens de gehele viering ophouden. Andere gilden zetten de hoed na de intrede af. Meer hierover op pagina 21.

Lezen

Het voorlezen van een lezing en de voorbede kan ook door het gilde worden verzorgd. Bij een eucharistieviering worden de lezingen genomen uit de bijbel. Het zijn de lezingen die op die dag wereldwijd worden gelezen, of bij het feest van de (patroon)heilige horen, of soms thematisch gekozen teksten. Bij een gebedsviering is het mogelijk om wat vrijer om te gaan met teksten en kunnen ook niet-bijbelse verhalen of gedichten worden genomen.

Homilie (overweging)

De homilie (overweging of preek) bij een gildeviering is voor de pasto(o)r een kans om in de lezingen te actualiseren naar hier en nu en in het bijzonder het gilde. Hierbij kan hij het accent leggen op broederschap, trouw en dienstbaarheid en ook proberen de jongere gildeleden aan te spreken.

Voorbede

De voorbede is een gebed waar gebeden wordt voor allerlei zaken. De voorbede kan toegespitst worden op het gilde en zijn activiteiten. De voorbede kan door gildeleden worden voorgelezen.

Aandacht voor overledenen

Ook is er tijdens een viering (vaak bij de voorbede) aandacht voor de overleden gildebroeders en gildezusters en voor het welzijn van het gilde en haar leden. Er zijn gilden die tijdens een viering met gilde-eer een eigen gildekaars laten branden.

Offeren op de trom

In elke kerkelijke viering is een collecte. De gaven van de gelovigen worden opgehaald. Gildeleden doen dat op hun eigen manier, door op de trom te offeren. De trom wordt hiertoe op een centrale plaats voor het altaar geplaatst. Op de trom ligt veelal een doek, een gildehoed of een collectemandje. Na de offerande wordt de offerande voor het altaar neergelegd. De overige kerkgangers offeren in het collectemandje.

Bij een eucharistieviering sluiten zo alle aanwezigen aan bij de gaven van brood en wijn die op het altaar geplaatst worden.

Groet met vaandel en de vendels en tromgeroffel

Met het vaandel groet men in het algemeen niet. Uitzondering hierop is de consecratie, het moment in de eucharistieviering waarin brood (hosties) en wijn veranderen in het Lichaam en Bloed van Christus (consecratie). Een heel belangrijk moment dus.

Tijdens het 'Heilig, heilig' of 'Sanctus' stellen tamboers, vaandrig en vendeliers zich hiervoor op rond het altaar.

Bij het opheffen van de hostie en de kelk neigen het hoofdvaandel en eventueel de vendels eerbiedig. terwijl de trommen roffelen. Ook kan het hoofdvaandel overvendelen. Het geroffel van de trommen vervangt het bellen van de misdienaars.

Na de consecratie of op het einde van het eucharistisch gebed (voorafgaande aan het 'Onze Vader') keren vaandrig, tamboers en vendeliers terug naar hun plaats.

Deze bijzondere groet met het vaandel gebeurt alleen bij een eucharistieviering, niet bij een gebedsviering of andere viering.

Vendelgroet

Na afloop van de viering wordt er in veel gevallen door het gilde eer gebracht aan de pastores met het brengen van een vendelhulde, waarbij de vendeliers hun vendels zwaaien "voor God, Koning en Vaderland". De vendeliers beelden daarbij met hun vendels symbolisch de strijd uit tussen het goede en het kwade.

4. De gildeheiligen

Strijd tussen goed en kwaad

De strijd tussen goed en kwaad komt niet alleen in de vendelgroet naar voren, maar doorgaans ook in de patroonheiligen van het gilden. Vaak zijn het vroege martelaren die goed over kwaad laten triomferen, hun eigen aandeel daarin vanzelfsprekend vindend. Binnen de oude én hedendaagse ideologieën van de gilden zijn erg veel elementen die het goed stellen boven het kwade: bescherming, strijd, sportiviteit, broederschap, onderlinge hulp, eer, ondergeschiktheid aan gekozen gezag, goed gedrag, het goede voorbeeld, trouw en eerlijkheid.

In meer gildegebruiken is de strijd tussen goed en kwaad terug te vinden, o.a.:

Voor het koningschieten gaat een gilde driemaal (spiraalsgewijs) rond de schutsboom, een wijde kring wordt een eenheid van dicht bijeen staande gildebroeders en gildezusters, de boom te midden van hen en daarboven de vogel, waar men onder elkaar om gaat strijden.

De standaardruiter verjaagt kronkelrijdend het kwaad en maakt baan voor de eer van het gilde rond zijn koning.

Het zwaaiende vendel in de optocht en boven de hoofden van ambtsdragers is ook een beeld van bescherming tegen kwaad.

Draaiingen, wervelingen, spiralen, kronkels geven aan dat er strijd is en dat het kwaad wordt verjaagd: bijvoorbeeld een gedraaid takje waarop de zilveren koningsvogel staat, gekronkelde dekenstokken.

Kalender van gildeheiligen

17 januari	Antonius Abt
20 januari	Sebastianus
1 februari	Brigida
3 februari	Blasius
5 februari	Agatha
24 februari	Matthias
19 maart	Joseph
23 april	Joris (Georgius)

De oudste en meest oorspronkelijke gildeheilige is Sint Joris. Hij verpersoonlijkt de dappere strijder die in alles goed over kwaad laat overwinnen, die niet uit is op beloning, die verder gaat en steeds opnieuw de strijd van het leven begint en doorzet, tot tenslotte het rode bloed van de overgave het wit van de zuiverheid kleurt en dat nog witter maakt.

3 mei	Heilig Kruis (Kruisvinding)
13 mei	Servatius
2e donderdag na Pinksteren:	Heilig Sacrament
12 juni	Odulphus
24 juni	Johannes Baptista
29 juni	Petrus
1 juli	Theobaldus
1 juli	Heilig Bloed of Kostbaar Bloed
9 juli	Leonardus (Martelaar van Gorcum)
16 juli	Monulphus en Gondulphus
20 juli	Margaretha
25 juli	Christoffel
25 juli	Jacobus de Meerdere
26 juli	Anna
14 september	Heilig Kruis (Kruisverheffing)
15 september	Onze Lieve Vrouw van de Zeven Weeën
17 september	Lambertus
22 september	Mauritius
1 oktober	Bavo
9 oktober	Dionysius
25 oktober	Crispinus en Crispinianus
3 november	Hubertus
6 november	Leonardus (van Noblat)
7 november	Willibrordus
11 november	Martinus

22 november	Caecilia
25 november	Catharina van Alexandrië
4 december	Barbara
6 december	Nicolaas
7 december	Ambrosius
13 december	Lucia

5. De Eed van Trouw

Het gildevaandel is het eigen, maar ook het belangrijkste symbool van het gilde. Het is er als het ware mee te identificeren. Met het vaandel groet men maar op twee momenten: bij de consecratie (zie bladzijde 14) en bij de (hernieuwing van de) Eed van Trouw.

De Eed van Trouw

We onderscheiden hierbij de Eed van Trouw van de individuele gildebroeder/zuster aan zijn/haar gilde en de Eed van Trouw van het gilde aan het wereldlijk en kerkelijke gezag.

Een Eed is een plechtige verklaring of belofte dat men iets zal doen (of laten). Deze wordt vaak in openbaarheid uitgesproken of getoond door het gildevaandel over het hoofd van de betreffende gezagsdrager (burgemeester en/of past(o)or) te draaien, die daarbij vergezeld wordt door de hoofdman en de koning van het gilde.

Het is een passend gebaar, als de vertegenwoordiger van het gezag na afloop van deze ceremonie het nog even gepresenteerde vaandel met een hoofdknik groet en vervolgens de vaandrig middels met een handdruk bedankt voor de aflegging van deze eed.

Trouw of loyaliteit is een morele verbondenheid of vasthoudendheid. Trouw heet degene die de ander altijd steunt en niet laat vallen. Waar trouw wordt geschonden en ontrouw intreedt, kan sprake zijn van verraad.

Eed van Trouw van het gilde aan het wereldlijk en geestelijk/kerkelijk gezag

Van oudsher worden schutterijen en gilden gezien als organisaties die zich dienstbaar opstellen ten opzichte van de samenleving waarin zij actief zijn.

Dit komt ook terug in het devies zoals dat bij veel schutterijen gangbaar is: Broederschap, trouw en dienstbaarheid.

In de tijd dat schutterijen nog actief waren als weerbare eenheden die zo nodig hun gemeenschap ook met de wapenen verdedigden was het van belang dat de weerbare mannen altijd trouw bleven aan het gezag.

Om die trouw ook in de tegenwoordige tijd tot uitdrukking te brengen wordt ieder jaar de “Eed van Trouw” aan de wereldlijke en geestelijke overheden opnieuw afgelegd.

Tegenwoordig zien wij dit overigens niet zo als een persoonlijke trouw aan de machthebber of de kerk. Wij zien het meer als een bevestiging van de dienstbaarheid van de vereniging aan de gemeenschap waarin wij leven. Die gemeenschap wordt op dat moment vertegenwoordigd door de burgemeester en pastor.

Eed van trouw binnen het gilde

Vaak spreekt het gildelid deze eed uit, in aanwezigheid van alle gildebroeders/-zusters, naar de hoofdman van het gilde. Terwijl men de uitspraak doet wordt ook vaak het vaandel vastgehouden als hoogste symbool van het gilde.

“Ik beloof trouw aan het gilde en aan haar reglementen” is één van de gehoorde uitspraken.

Wat “trouw” is hebben we hierboven omschreven. Een “belofte” is: uitspreken dat je iets toezegt.

Beloven:

- Verzekeren dat iets gedaan zal worden. Zeggen dat je hem/haar iets zult geven of dat je iets voor hem/haar zult doen.
- Zich verbinden
- Toezeggen

“Ik zeg toe dat ik me verbind aan het gilde en taken uit zal voeren volgens het regelement van het gilde”.

Het betreden van het vaandel: een zeldzame gebeurtenis

Binnen het gildewezen kent men nog twee gebruiken waarbij met het vaandel trouw en onderwerping wordt uitgebeeld:

- Het vaandel wordt op de grond uitgespreid voor de nieuwe gildekoning, die het als symbool van de aanvaarding van deze waardigheid mag betreden.
- Eveneens gebeurt dit (en dan uitsluitend) voor het hoogste kerkelijk (de Paus) of wereldlijk gezag (de Koning en Koningin der Nederlanden), als ze voor het eerst als zodanig worden ontvangen. Deze symbolische handeling die onderwerping verbeeldt is dus een hoogst zeldzame gebeurtenis.

Bovengenoemde gebruiken zijn de enige twee gebruiken, waarbij het is toegestaan dat met het vaandel de grond wordt geraakt.

6. Het wel of niet dragen van een hoofddeksel

Met het hanteren van de hoofddeksels kunnen gildebroeders en gildezusters in bijzondere gevallen hun houding onderstrepen. Daarbij kan aangeknoopt worden bij een rijke en in vele gevallen nog levende traditie.

Als groet

In alle tijden is de hoed gebruikt om te groeten. Het even lichten van of de brede armzwaai met het hoofddeksel kan een goede uitdrukking zijn van de gevoelens van eerbied of vriendschap zijn.

In de kerk

Zoals gezegd zijn er gilden waarbij het gebruik is dat de leden de hoed tijdens een kerkelijke viering ophouden. Andere gilden zetten de hoed na de intrede af. Die tradities moeten gerespecteerd worden. Toch is het ook zinvol om na te denken waarom bepaalde gebruiken bestaan.

Ten aanzien van het omgaan met het hoofddeksel in godsdienstige plechtigheden kunnen we ons spiegelen aan goede en betrouwbare voorbeelden:

- Hoogleraren van een Universiteit nemen tijdens het gebed bij het begin van een academische zitting hun baret in de hand.
- De bisschop heeft zijn mijter alleen tijdens de woorddienst van de eucharistieviering op en dan nog alleen als hij niet aan het altaar staat.
- Paus en bisschoppen zetten tijdens het eucharistisch gebed hun “soli Deo” (keppeltje) af uit eerbied voor het allerheiligste.

Wenselijk is dat de hoed in ieder geval wordt afgezet tijdens de consecratie en tijdens het ter communie gaan.

7. Begraven met gilde-eer

Vrijwel alle gilden in Brabant houden begrafenisrituelen in ere. Hoe dit precies in zijn werk gaat wordt bij elke gelegenheid door het gilde in goed overleg met de nabestaanden en de pastor afgesproken.

Zo kan een overledene door het gilde naar de kerk worden begeleid en wordt tijdens de uitvaartdienst het koningszilver op de kist gelegd. In veel gevallen brengen de gilden de vaandelgroet in de kerk of op de begraafplaats. Na afloop van de uitvaartdienst begeleiden de gilden de overledene naar de begraafplaats.

Veel gilden houden een wake bij de overledene, ook wordt er getrommeld met ‘doffe’ trommen en zijn vendels voorzien van rouwtekenen. Het hoofdvaandel met zwarte rouwwimpel wordt bij de avondwake en uitvaartdienst voor in de kerk/kapel geplaatst.

Gildebroeders kunnen tijdens de dienst de collecte verzorgen en de gedachtenisprentjes uitreiken. Ook zijn er gilden die bij een uitvaart met gilde-eer voor de acolieten en bloemendragers zorgdragen en eventueel voor de bemensing van het condoléanceregister.

Aan het einde van de afscheidsdienst wordt, in de kerk of op de afscheidsplaats, een laatste groet gebracht aan de overledene door hem of haar te overvendelen. Aan het einde van dit overvendelen wordt het vaandel een moment over de kist

gespreid. Met dit gebaar wordt tot uitdrukking gebracht dat zowel rouw als trouw tot over de grens van de dood gaan.

Bij veel gilden bestaat ook nog het gebruik dat men de kist in het graf laat zakken.

Dragen van onderscheidingen en persoonlijk gildezilver

Ten behoeve van een correct en waardig tenue en om wildgroei, en zelfs potsierlijkheid, te voorkomen, is het advies om de presentatie van het gilde sober te houden uit respect en eerbied voor de overledene. Daarom wordt geadviseerd:

- Geen zilvervesten met koningszilver, prijzenzilver of in andere vorm verkregen zilver;
- Geen herinneringstekens en medailles;
- Geen gilde-onderscheidingen of persoonlijk zilver;
- Indien toch besloten wordt zilverdragers met koningszilver deel te laten nemen of toch persoonlijk zilver, eretekens of medailles te dragen, dient dat afgedekt of omfloerst te worden met rouwdracht, bijvoorbeeld in de vorm van een (doorzichtige) zwarte stof.
- Bij begrafenis, crematie en rouwplechtigheden worden geen Koninklijke of Pauselijke onderscheidingen gedragen (ook niet het draaginsigne) tenzij anders is aangegeven door de familie.

8. Andere religieuze uitingen van het gilde

Binnen de gilden bestaan tenslotte nog andere, vaak kleinere, gebruiken waarmee de band tussen kerk en gilde tot uitdrukking komt.

Christelijke groet

Het openen en sluiten van vergaderingen met de Christelijke Groet. Door de voorzitter of door een bestuurslid wordt, staande, de tekst uitgesproken "Geloofd zij Jezus Christus", waarop alle aanwezigen, eveneens staande, antwoorden: "In alle eeuwigheid. Amen".

Gebed bij maaltijd

Het gebed bij aanvang en sluiting van de maaltijd. Het is een goed gebruik dat iedere gezamenlijke maaltijd binnen het gildewezen wordt geopend en wordt afgesloten met een dankgebed of een Onze Vader en Weesgegroet.
Bij aanwezigheid van een geestelijke gaat die voor in het gebed.

Neigen van de vendels

Bij het passeren van een kerk kan men de vendels neigen in de richting van de kerk, maar alleen als de kerkdeur open staat. Het vaandel neigt niet, maar wordt getoond. Er moet als het ware contact zijn met altaar en tabernakel. Als de kerkdeur dicht is, worden de vendels niet geneigd en wordt het vaandel niet getoond.

Gebed bij het koningschieten

Voorafgaand aan het Koningschieten wordt er een gebed uitgesproken, waarmee God gesmeekt wordt om het begenadigde schot van geluk zodanig te laten vallen, dat dit een goede koning zal aanwijzen. Het is veelal gebruikelijk dat de gilde heer of pasto(o)r een openingsschot lost bij deze schietwedstrijd.

Zegening van gilde-attributen

Nieuwe uniformen en gilde-attributen kunnen bij de ingebruikname tijdens een gildeviering ingezegend worden. Ook de te verschieten koningsvogel kan voor het koningschieten door de pastor worden ingezegend.

Devotieplekken

Daar waar het gilde de mogelijkheid krijgt binnen een kerkgebouw of een andere sacrale ruimte een devotieplek in te richten, wordt geadviseerd om in ieder geval de volgende attributen in de inrichting te betrekken, zonder dat de devotieplak de uitstraling van een museum krijgt:

- Afbeelding / beeld / attribuut patroonheilige
- Gildekaars
- Dodenbord / Gildeboek
- Gildezilver
- Gildevlag
- Trommel

9. Liturgie

De liturgie voor een gildeviering dient in goed overleg met de gildeheer / past(o)or te worden gekozen. Uitgangspunt dient daarbij de officiële liturgie van de kerk te zijn.

Tradities zijn binnen het gildewezen belangrijk. Om die reden wil de Commissio Mixta zich ook inzetten dat de traditie van het houden van een gildemis ook behouden blijft.

Voor adviezen omtrent liturgie kan er contact worden gezocht met de Commissio Mixta of de Dienst Liturgie van het Bisdom.

Geraadpleegde bronnen:

- Folder ‘De Noord-Brabantse Schuttersgilden, Tradities met een rijke geschiedenis’, uitgegeven door de Noordbrabantse Federatie van Schuttersgilden
- Advies van de Federatie-commissie Studie-Archieven-Tentoonstellingen ten aanzien van de gebruiken met betrekking tot de gildevaandels en hoofddeksels, december 1990-februari 1991
- Advies van de SAT-commissie van Kring Maasland inzake gildehandelingen tijdens de eucharistieviering, 2014
- Advies van de SAT-commissie van Kring Maasland over gebruik van vaandel, vendel en standaard, 2014
- Advies van de SAT-commissie van Kring Maasland voor wat betreft de Eed van Trouw, 2014
- Tradities in beweging in Vlaanderen en Zuid-Nederland, Stefaan Top, 2014
- In trouw verbonden, Gilde en kerk een dynamisch verband, Dr. P.A.M. de Jong als onafhankelijk voorzitter van de Commissio Mixta, 17 december 2013
- Schuttersgilden in Noord-Brabant, Willem Iven, Jan Bogaerts en Teo van Gerwen, 1983
- Advies van de Federatieve GAC-commissie over het dragen van onderscheidingen en persoonlijk gildezilver bij begrafenis of dodenherdenking (versie 2), 2025

